

PASSEJADA HISTÒRICA

- CABANES - 1926 -

PARC DE CAN BRUSÉS

Si tancant els ulls poguéssim recular cent anys, en obrir-los ens trobaríem dins el pati de can Brusés, envoltats per una paret força alta, al costat d'una casa senyorial. Per arribar-hi, venint des de la plaça, hauríem hagut de donar una bona volta. No hauríem pogut venir pel carrer Escoles, estava tallat per una paret o antiga edificació, restes de l'antic recinte fortificat. Si haguéssim volgut entrar pel carrer Fondac hauríem topat amb el portal de can Brusés.

Al carrer Escoles, a la banda est, hi havia l'Ajuntament -les *Casas Consistoriales*-, com encara es pot veure a la façana del magatzem municipal, al costat de la farmàcia, i l'escola de nens, creada el 1851. Just al davant, a ponent, hi havia hagut l'edifici de l'Hospital i, des del 1860, l'escola de nenes. Mirant cap al nord no veuríem res més que camps i, potser, algun pati o paller.

Però aquell 2026 s'estava preparant un canvi!

- L'ESCOLA I ELS MESTRES

- CERTAMEN LITERARI

La primera notícia de Cabanes que va sortir a la premsa de l'any 1926 va ser el mateix dia 1 de gener i feia referència, precisament, a l'escola. El dia abans, els dos mestres del poble, la Soledat Nart i en Mateu Coll, havien portat alguns dels seus alumnes al Teatre el Jardí de Figueres per participar en el Certamen infantil convocat per la *Cámara Agrícola de Ampurdán*. Els premiats: Emília Quera, Maria Gimbernat, Rosa Colomer, Rogèlia Llena, Anna Aguer, Maria Hortal, Joan Rebarter, Joan Batllori i Joan Capallera van tornar cap a casa amb un diploma i 5 ptes, tota una fortuna i tota una experiència per aquella mainada que no estava acostumada a sortir de casa. El fet tenia més valor quan el diari es preguntava:

Del Certamen nos llamó la atención que, a pesar de haber sido invitados al mismo, todas las escuelas del partido judicial de Figueras, hubieran concurrido tan pocos. Por qué causa? ...

Cabanes hi va participar. Per què? El motiu el trobaríem en els mestres, dos joves d'uns trenta anys, formats dins l'esperit de la Mancomunitat, amb vocació i estima cap a la mainada.

Soledat va exercir a Cabanes entre els anys 1924 i 1929. Durant la República va treballar a Barcelona, al Grup Escolar Baixeras inaugurat el 1922 amb una plantilla de professorat triada expressament per a dur a terme un procés de renovació pedagògic. Mateu va arribar a Cabanes el 1921, l'any següent es va casar amb una cabanenca i no va deixar l'escola fins el 1933. Segur que els dos van ajudar molt en la creació de les noves escoles. En Mateu al cap de poc d'arribar al poble, l'any 1921, va fer saber a l'Ajuntament que de la manera que estava el local, es negava a donar classe.

- LES NOVES ESCOLES [JOSEP PAGÈS I DALMAU (1864-1932)]

La construcció de les escoles, però, no es deu només a interès d'aquests mestres sinó també a la generositat de Josep Pagès i Dalmau un metge cabanenc que el 1890 havia anat a treballar en un hospital d'Argentina. Mai es va casar ni va tenir fills i quan va tornar va repartir el seu patrimoni amb llegats a l'hospital on havia treballat i a institucions benèfiques de l'Argentina, a la Universitat de Barcelona i a l'Hospital de la Caritat de Figueres per tal que els veïns de Cabanes i Vila-sacra, amb pocs recursos, poguessin rebre assistència mèdica gratuïta. El 1925 va comprar als Brusés, la finca del Porxo, tot l'espai que ocupen les dues escoles, a l'hora que es comprometia a construir-hi l'escola de nens. Les obres van començar l'any 1926 i l'escola va ser inaugurada el 1927.

A finals d'any, el Ple del 27 de desembre de 1926 acorda la construcció de l'escola de nenes dins el mateix espai cedit per Josep Pagès. L'obra, en aquesta cas, seria pagada entre el municipi i l'Estat i s'inauguraria el 1930.

(La Veu de l'Empordà, 11/9/1926)

A Cabanes aviat començaran, sota la direcció de l'arquitecte En Pelai Martínez, les obres per a la construcció d'una escola per a nens, que regalarà al dit poble el seu fill el doctor En Josep Pagès.

Quan l'escola de nens ja era un fet el mestre Mateu Coll va escriure un article elogiant l'edifici escolar i el seu promotor Josep Pagès i Dalmau.

... espaiosa sala de classe, esplèndidament il·luminada i ventilada, gran pati d'esbarjo, sala per a gimnàsia, vestíbul, despatx per el Mestre, lavabos, water, material pedagògic modern ... cal remarcar també que actualment l'Ajuntament amb l'ajuda de l'Estat està bastint els fonaments d'un edifici per escola de nenes que serà una veritable joia pel poble (Publicacions de la Terra, 22/1/1929).

- DIA DEL LLIBRE

El 7 d'octubre de 1926 es va celebrar la primera *Festa del Llibre* de la història, malgrat que la celebració només es consolidà a Catalunya. El 1930, els professionals que hi intervenien acordaren replantejar-ne la data, al·legant que el mes d'octubre no sol fer gaire bon temps i, a més, coincideix amb l'inici del curs escolar i proposaren que el dia del llibre es traslladés del dia incert del naixement de Cervantes al dia segur de la seva mort, el 23 d'abril. El 1931 la Festa es va celebrar per primera vegada la diada de sant Jordi.

És molt probable que els mestres de l'Escola de Cabanes celebressin la diada el mateix any 1926, tot i que la primera festa documentada ens arriba el 1928 gràcies a la llibreta de deures d'en Quim Gimbernà, llavors un nen d'11 anys. Aquell dia, el mestre Mateu els va explicar perquè se celebrava la Fiesta del libro i que a les llibreries feien descomptes i van saber que el secretari de l'Ajuntament havia comprat algun llibre per repartir entre els més grans. A la tarda el mestre els va lliurar llibres de vuit autors: poesies i algun conte.

- SERVEIS SANITARIS: METGE, FARMACÈUTIC, VETERINARI

D'acord amb el reglament de l'època, el juliol de 1926, la *Junta Provincial de Sanidad* va publicar al BOE la distribució dels *Partidos médicos, farmacéuticos y veterinarios*. El Ple de l'1 d'agost va estudiar la resolució per veure si l'aprovaven o presentaven al·legacions.

Metge

Cabanes es mantindria com a cap de *Partido médico* amb dret a tenir metge titular propi i facultat de nomenar a qui més els hi agradés. Evidentment la corporació hi està d'acord. El metge era Ramon Capmany Coll (Figueres, 1892-?) qui fou metge de Cabanes des del 1916 fins el 1936 que va passar a la zona nacional, i des del 1939 fins el 1941.

Farmacèutic i veterinari/inspector pecuari

Sanitat agrupava Cabanes amb Peralada per formar un únic partit. En aquest cas el Ple, per unanimitat, acordà oposar-se a ser agregats al partit de Peralada i va presentar al·legacions explicant els motius pels quals preferien formar part del partit de Figueres.

Lectura de l'acta del Ple Municipal

PLAÇA DE L'AJUNTAMENT

- OBRES DE RENOVACIÓ DE L'ESGLÉSIA

La primera pedra de la nova església parroquial s'havia posat l'any 1803 i el 1820 va ser beneïda i s'hi van començar a fer celebracions religioses. Encara hi havia molta feina a fer: el campanar (1852), les campanes (1853), l'altar de Sant Vicenç (1859) ... poc a poc s'anaria enllestint. Mentrestant, l'edifici patia els estralls de les tres guerres carlines (1833-1876) i la revolució del 1868, «la Gloriosa».

El 1926 havent passat cent anys l'edifici necessitava una reforma que va promoure Mn. Josep Costa Massot (Cabanès, 1917-1936). Uns pintors dirigits per Antoni Calvet van pintar tot l'interior amb dibuixos i hi van posar tres vitralls. El poble va ajudar a les obres i el capellà, Mn. Josep, satisfet de l'obra, els va convidar amb un bon àpat.

(La Comarca, 30/10/1926, p.11)

El pasado sábado, día 23 (octubre), se terminaron las obras para la renovación de la Iglesia Parroquial, empezadas el mes de agosto. El interior de la misma ha sido pintado completamente, con variados dibujos; además hay tres vidrieras con cristales de varios colores, siendo magnífica del modo que ha quedado. Han trabajado casi siempre tres pintores, dirigidos por el joven artista figuerense D. Antonio Calvet, y los andamios y trabajos de albañilería iban a cargo del empresario Sr. Gratacós. (el mateix que l'any 1932 va fer el Sindicat). Todos los trabajadores están muy complacidos de los vecinos que han necesitado, y especialmente del bondadoso sacerdote Rdo. José Costa, que, agradecido por todos los trabajos realizados sin ocurrir el menor incidente, les obsequió con una suculenta comida.

Quant anem al cementiri podrem veure la làpida d'aquest capellà tan «bondadós».

LÀPIDA DE MN. JOSEP COSTA

Aquí esperen l'eternal resurrecció les despulles de Mn. Josep Costa Massot, rector d'aquesta parròquia que morí en mig dels seus filigresos, el 10 d'abril de 1936, als 68 anys d'edat. Pregueu per a ell.

Deu anys després d'aquestes obres va començar la Guerra Civil i de les pintures no en va quedar res. No sabem si els vitralls actuals són els del 1926, segurament no.

Mn Josep va tenir sort de morir de malaltia tres mesos abans de començar la guerra. Es va estalviar de veure com malmetien l'obra a la qual havia dedicat tants esforços i de morir afusellat com li va passar al seu germà Ramon que havia cobert la seva plaça. Ramon (59 anys) va morir el 20 de juliol se suposa que al castell de Sant Ferran.

- NOMENAMENT DE FILL PREDILECTE ADOPTIU DE CABANES

Cabanès ha tingut un «Fill predilecte» i «Fill predilecte adoptiu».

Arran de la construcció de les escoles, el 1936, l'Ajuntament va decidir nomenar a Josep Pagès i Palmar Fill predilecte de Cabanès, un nomenament ben merescut, que va quedar truncat per la Guerra Civil.

... s'acorda ... com a prova d'agraïment, nomenar Josep Pages Fill predilecte del poble i colocar la làpida que porta el seu nom en el carrer de davant de les Escoles ... tal com va disposar-se, ja en la sessió del dia 15 de setembre de 1934 ... (PM, 1/5/1936).

... proposa aprovada que el carrer que passa davant de les Escoles el qual figura en el carrer de Colon sigui nomenat Avinguda del Doctor Pagés i que en la làpida es

descrigui el donatiu com a memoria eterna del acte de Cultura i Humanitari digne del senyor Josep pagès Dalmau ... (PM, 15/9/1934).

... Igualment s'acorda colocar una inscripció a la porta d'entrada de l'Escola per ell manada construir, per tal de que perpetuament es recordi la memòria del seu donador, i d'esser possible trobar una fotografia seva colocar-la a la galeria d'entrada a la mateixa escola o bé a l'aula de classe ... (PM, 1/5/1936).

El nomenament de l'Excelentísimo Señor Don Emilio Barrera Luyando, Capità General de Catalunya com a *Fill predilecte adoptiu* de l'any 1926, és força més discutible.

... En vista de la meritísima e intensa labor realizada al frente de la Capitanía General de la 4º Región por el Exmo Sr. D. Emilio Barrera Luyando, el Ayuntamiento por unanimidad acuerda honrarlo nombrándolo Hijo predilecto adoptivo de este pueblo de Cabanas. (PM, 9 /6/1926).

L'acta ens planteja dues preguntes:

1) QUI ERA EMILIO BARRERA? (Burgos, 1869 – Madrid, 1943)

La personalitat d'Emilio i del seu fill ens mostra l'ambient de l'època de la dictadura.

Emilio era un militar que va participar en la Guerra de Melilla, del 1909, i en la Guerra del Rif, del 1921. Tots els ascensos li van ser concedits per mèrits de guerra. Entre d'altres va ser ajudant de camp d'Alfons XIII; governador militar de Tarragona; **Capità General de Catalunya** durant la dictadura de Primo de Rivera, des del 14 de setembre de 1924 fins a 1930; i cap de l'Estat Major Central fins a la proclamació de la Segona República. Després encapçalar unes quantes conjures antirepublicanes.

Aprofitant-se dels càrrecs va protegir el seu fill, el capità d'infanteria Alfonso Barrera Campos, una bona peça. El 1921 el noi havia assassinat a sang freda, al parc del Retiro de Madrid, el tinent coronel Carlos Castro Girona, amic de la família, a qui acusava de tenir una relació adúltera amb la seva esposa. Com que la seva reputació a l'exèrcit va quedar malmesa, el pare el va enviar a Barcelona i el va fer entrar als Mossos d'Esquadra (llavors el cos tenia un nombre de places tancat, però van crear una vacant enviant un dels agents a la guerra de l'Àfrica). A Barcelona, Alfonso es movia pels baixos fons de la ciutat, i es dedicava a extorquir empresaris de locals nocturns a canvi de protecció. El 1925 es va veure implicat en un assassinat.

El divendres 21 d'agost de 1925, a dos quarts d'onze de la nit, el cos de la jove Dolors Bernabeu Escolano va caure daltabaix de l'edifici del passatge d'Escudellers número 1 de Barcelona, a tocar de la Rambla. Quan la policia hi va entrar va descobrir que la noia vivia en una pensió que també funcionava com a casa de barrets, i la mestressa va explicar que Dolors havia deixat una nota de suïcidi i s'havia llançat del terrat. Mentrestant, el cadàver va ser portat a la casa de socors del carrer del Marquès de Barberà, i els metges li van trobar un forat a l'espatlla que podia ser de bala. - Havia estat un suïcidi o un assassinat? -

El primer sospitós del cas va ser el xicot de la noia, Conrad Mainou, però feia dies que estava empresonat a la Model per haver desertat del servei militar, i el van haver de descartar ... Tothom mencionava el mateix nom com a responsable de la mort de Dolors: el capità d'infanteria Alfonso Barrera Campos, fill d'Emilio Barrera Luyando ... - Com és de suposar mai es va saber qui va ser l'assassí -

El 2023 l'editorial Pòrtic va publicar un llibre sobre el tema: *La Mort misteriosa de Dolors Bernabeu* de Josep Sala i Cullerell qui també en va parlar al programa «Crim», el març del 2025.

2) PERQUÈ L'AJUNTAMENT CABANES VA FER AQUEST GEST?

No feia ni un any de l'episodi de Dolors Bernabeu.

És fàcil d'entendre si ens posem en el context de l'època. Emilio Barrera era Capità General de Catalunya dins la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930).

El 1926 la situació política a Catalunya era tensa: els conflictes derivats de les guerres d'Àfrica i de la Setmana Tràgica (1909) eren recents, la dissolució de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923/25) havia suposat, entre altres, la prohibició de l'ús del català i dels símbols de Catalunya i multitud de represàlies com la dels membres del Col·legi d'Advocats de Catalunya que van ser desterrats per no publicar la *Guia judicial* en castellà o el tancament del camp del Barça durant 6 mesos (any 1925) per una xiulada a l'himne nacional.

Calia rentar la cara a la Dictadura. Per això el règim va muntar una estratègia propagandística «convidant» els municipis que nomenessin alcaldes honoraris o fills adoptius a persones que ostentessin càrrecs civils i militars del règim dictatorial.

Cabanes no vam pas ser els únics, també ho van fer Girona, S. Joan de les Abadesses, Tiana, Palamós, Tremp, Bell-lloc d'Urgell ...

I encara no n'hi va haver prou, dos anys després, el Ple del 22 de setembre aprovava:

... sol·licitar del gobierno español que como justo premio a su acertado patriotismo y gestión en el desempeño de su cargo, se sirva aconsejar SM el Rey la otorgación de un título nobiliario a Excm. Sr. D. Emilio Barrera Luyando, Capitan General de Cataluña.

CEMENTIRI

L'antic cementiri, igual que l'església parroquial que era aquí mateix, va quedar arrasat amb l'aiguat de l'any 1784. Tot el que hi podem veure ara és del 1800 endavant.

Estem a la part més antiga, com es pot veure per l'estil d'alguns dels nínxols de la banda de ponent, situats pràcticament dins de l'antiga església.

Làpida de Mn. Josep Costa.

A la part dreta, més moderna, hi destaca la làpida d'*Elvira Miró i Prats* que ja té 100 anys. Quan es va instal·lar, l'any 1926, llevat del panteó dels Romaguera, anterior al 1915, no hi havia cap altre tomba tan artística com la de l'Elvira, signada per Joan Pineda, un reconegut marbrista figuerenc que tenia el taller al carrer Sant Josep Sol d'Isern de Figueres.

- ELVIRA MIRÓ PRATS (CABANES,1899-FIGUERES,1926)

L'Elvira va morir un dimarts, el 6 d'abril de 1926. Pel que diu el llibre parroquial, la defunció va ser a Figueres i allà va ser enterrada. Aquesta làpida no es va posar fins el mes d'octubre. Diu: *Elvira Miró Prats y familia. Recuerdo de su esposo e hijo.*

Tant la mort de la noia com la làpida van ser notícia a Cabanes i a la premsa local.

Víctima de traïdora malaltia, a la matinada del dimarts va deixar d'existir la jove esposa del fondista i bon amic nostre en Manuel Lagresa, N'Elvira Miró Prat, el cadàver de la qual fou conduït al cementiri de Cabanes, on la finada tenia la casa pairal. La seva mort ha estat molt sentida a la nostra ciutat per les belles i atractives qualitats que l'exornaven. A tota la família de la finada i en especial al seu espòs i al seu pare polític en Francesc Lagresa, propietari de l'Hotel París, adrecem el nostre més sincer condol. A. C. S. (La Veu de l'Empordà, 10/4/1926, p.5)

En el cementerio ha sido colocada una lápida-recordatorio de mucha altura y de alto valor, que el Sr. Manuel Lagresa, hijo del propietario del Hotel París, dedica a su esposa y familia de ésta, de la cual es autor el joven Juan Pineda de Figueras, que fué muy felicitado, especialmente por el Sr. Cura. El día de su colocación fué muy visitada. (La Comarca, 30/10/1926, p.11)

Qui era l'Elvira? I qui era el seu espòs que li va fer posar aquesta làpida?

L'Elvira, nada a Cabanes el 16 de maig de 1899, era filla de Josep Miró Fortià, un flequer de la família de la Dolors Miró, i de la Teresa Prats Minobis, de la família que ara coneixem com a can Salleras, germana d'en Quim Prats, llavors alcalde del poble. El 1924 l'Elvira ja vivia a Figueres, probablement hi havia anat per treballar i així degué conèixer el seu xicot, en Manel Lagresa Terrades fill dels propietaris de l'Hotel París de la Rambla (ara Museu del Joguet).

La parella s'havia casat a l'Església de Sant Pere el primer de març de 1924 i el 9 de desembre naixia en Francesc. Setze mesos després, el dimarts 6 d'abril de 1926, Elvira va morir «de traïdora malaltia» com deia el diari.

La mort de l'Elvira degué ser molt sentida al poble, era una noia de 26 anys que deixava un nen de 16 mesos.

Com va continuar la família? Va sobreviure la criatura?

Manel Lagresa es va tornar a casar amb una modista, l'Adela Rosa Salellas, filla dels propietaris de calçats Rosa, però no van tenir fills. L'Adela va ser molt coneguda a

Figueres, va rebre la Fulla de Figuera de Plata i altres homenatges per la seva activitat social. Va morir el 2004.

El nen, en Francesc Lagresa Miró, conegut per en «Paco», potser el vau conèixer (+2002) i més la seva dona, la Lolita Casellas Bataller, la «modista Casellas» del carrer Sant Llàtzer, que va morir el 2012.

Arribem a final d'any amb una notícia apareguda el 31 de desembre de 1926

El pesebre instalado en casa de D. José Lloberas, fué muy visitado y elogiado, admirándose el buen gusto dei citado señor.

En Josep Lloveras Cullell havia nascut a Cabanes el 1873. En Didac, el seu besnet, m'ha confirmat que efectivament el seu avi, Joan Lloveras Guardiola (*1901), cada any feia el pessebre i que encara conserva, ben restaurades, algunes de les seves figuretes. Segur que són les mateixes del besavi Josep.

*Antònia Gimbernat i Gou
Cabanes, març 2026*